

พระวิหารโพธิ์ลังกา

THE VIHAR PO-LANKA

ฉนิต อยู่โพธิ์ เรียบเรียงภาษาไทย

พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร

ทรงประทานคำแปลภาษาอังกฤษ

เอกสาร

หมายเลข ๔ .

ของ

สมาคมศิษย์วัดมหาธาตุ

จัดพิมพ์ครั้งแรก

พ.ศ. ๒๕๑๒

พระวิหารโพธิ์ลังกา

พระวิหารโพธิ์ลังกา ตั้งอยู่ในบริเวณวัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านตะวันออกเฉียงเหนือของวัด ตรงมุมที่ถนนพระจันทร์กับถนนหน้าพระธาตุตัดมาชนกัน พระวิหารหลังนี้เดิมพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้สร้างขึ้นทางด้านตะวันออกของต้นพระศรีมหาโพธิ์ ตรงที่ตั้งพระตำหนักเดิมที่เสด็จประทับอยู่เมื่อทรงผนวช มีตำนานเป็นเรื่องน่ารู้ทั้งพระวิหารและต้นพระศรีมหาโพธิ์ ดังจะกล่าวต่อไป

บริเวณที่ตั้งพระวิหารและที่ประดิษฐานต้นพระศรีมหาโพธิ์นั้น สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานไว้ว่า เมื่อครั้งสมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท กรมพระราชวังบวรสถานมงคลในรัชกาลที่ ๑ เสด็จออกทรงผนวช เมื่อวันเพ็ญเดือน ๘ ปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๓๔* และประทับอยู่เป็นเวลา ๗ วัน ในวัดมหาธาตุ ซึ่งขณะนั้นขนานนามว่า วัดพระศรีสรรเพชญ์ คงจะได้โปรดให้ปลูกพระตำหนักขึ้นเป็นที่ประทับ อยู่ราวตรงที่ปลูกต้น

* วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๓๔

พระศรีมหาโพธิ ๓ มุมวัดมหาธาตุด้านตะวันออกเฉียงเหนือ และ
ต่อมาเมื่อสมเด็จพระบรมราชเจ้า มหาเสนานุรักษ์ กรมพระราชวัง
บวรสถานมงคลในรัชกาลที่ ๒ เสด็จออกทรงผนวช เมื่อปีมะเมีย
พ.ศ. ๒๓๕๓ เป็นเวลา ๗ วันเหมือนกัน ก็เสด็จประทับอยู่ ณ บริ
เวณนั้น* แต่พระตำหนักที่สร้างไว้เป็นที่ประทับของกรมพระ
ราชวังบวร ฯ ในรัชกาลที่ ๒ จะเป็นพระตำหนักเดิมครั้งกรมพระ
ราชวังบวรสถานมงคลในรัชกาลที่ ๑ โปรดให้สร้างไว้คราวเสด็จ
ออกทรงผนวชหรือจะโปรดให้สร้างขึ้นใหม่ไม่ปรากฏ พิจารณา
ดูเห็นจะโปรดให้สร้างขึ้นใหม่เพราะเป็นเวลาล่วงมาถึง ๑๕ ปีแล้ว
พระตำหนักเดิมซึ่งคงสร้างด้วยไม้ อาจชำรุดทรุดโทรมไปแล้วก็ได้

ในรัชกาลที่ ๒ นั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภา
ลัยได้โปรดให้จัดส่งพระภิกษุสงฆ์ไทย มีพระอาจารย์ดี พระ
อาจารย์เทพ และพระภิกษุมี่ชื่อ รวม ๘ รูปเป็นสมณะทูตไปสืบ
พระพุทธศาสนาในประเทศลังกา เมื่อปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๓๕๗ ครั้น
ถึงปีชวด พ.ศ. ๒๓๖๑ พระอาจารย์ดี พระอาจารย์เทพ กับพระ
ภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็นสมณะทูต กลับจากลังกา ได้นำต้นโพธิ์พันธุ์พระ

* ดู — เรื่องประวัติวัดมหาธาตุ พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร
ราชานุภาพ ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๑

ศรีมหาโพธิ์ที่เมืองอนูราชปุระ เข้ามาถวาย ๓ ต้น จึงพระราชทาน
ให้นำมาปลูกไว้ที่วัดมหาธาตุ ซึ่งในสมัยนั้นเป็นที่สถิตย์ของสมเด็จพระ
พระสังฆราช ต้น ๑ ให้นำไปปลูกไว้ที่วัดสระเกศ ซึ่งเวลานั้นเป็น
ที่สถิตย์ของสมเด็จพระวันรัต (อาจ) ต้น ๑ และให้นำไปปลูก
ไว้ที่วัดสุทัศน์เทพวราราม ซึ่งในเวลานั้นยังเรียกว่า วัดพระโต
ต้น ๑* พระศรีมหาโพธิ์ที่พระราชทานให้นำมาปลูกไว้ในวัดมหา
ธาตุนั้น เข้าใจว่าปลูกตรงพระตำหนักเดิม ซึ่งเป็นที่ประทับของ
สมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท และสมเด็จพระบวรราช
เจ้า มหาเสนานุรักษ์ เมื่อครั้งเสด็จออกทรงผนวชในรัชกาลที่ ๑
และในรัชกาลที่ ๒ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่นำมาจากต้นเดิมใน
นครอนูราชปุระประเทศลังกา มาปลูกในประเทศไทย ๓ ต้นนี้ มี
อายุแก่กว่าต้นพระศรีมหาโพธิ์ปัจจุบันที่โพธิ์คยาในประเทศอิน-
เดีย เพราะพระศรีมหาโพธิ์ที่โพธิ์คยาต้นเดิมนั้น กล่าวกันว่า เมื่อ
พวกบábอัสซานอิสลามรุกรานเข้ามาในประเทศอินเดีย ได้ทำลาย
เสียแล้ว ส่วนต้นที่เห็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ได้ปลูกขึ้นใหม่เมื่อ

* ดู - พระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ และเรื่อง
ประวัติวัดมหาธาตุ พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดีวังราชา-
นุภาพ

พ.ศ. ๒๔๒๓ โดยนำเอาต้นพระศรีมหาโพธิ์ซึ่งเชื่อกันว่าเป็น
ลูกหลานของต้นพระศรีมหาโพธิ์เดิม มาปลูกขึ้นใหม่ในสมัยเมื่อ
อังกฤษปกครองประเทศอินเดีย*

ก่อนหน้าที่จะนำต้นพระศรีมหาโพธิ์จากลังกามาปลูกขึ้นใน
วัดมหาธาตุ ๑ ปี พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้ง
เสด็จดำรงพระราชอิสริยยศเป็น สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้า
มงกุฎสมมติเทววงศ์ ในรัชกาลที่ ๒ ขณะนั้นทรงมีพระชนม์ ๑๔
พระพรรษา ได้เสด็จออกทรงผนวชเป็นสามเณรในวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม เมื่อเดือน ๘ อุตฺราสาธ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๓๖๐**
โดยมีสมเด็จพระญาณสังวร (สุข) ซึ่งภายหลังได้เป็นสมเด็จพระ
สังฆราช เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อทรงผนวชแล้วได้เสด็จมาประทับ
อยู่ ณ วัดมหาธาตุ และประทับอยู่ ณ คำนันท์ที่ปลูกขึ้นใหม่ตรงที่
ซึ่งเป็นพระวิหารปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงผนวชเป็นสามเณรและประทับอยู่ ณ วัดมหาธาตุเป็นเวลา ๗
เดือน จึงทรงลาผนวช ต่อมาอีก ๗ ปีเป็นระยะปลายรัชกาลที่ ๒

* ดูหนังสือ-สู่แดนพุทธภูมิ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๔ ของพระเทพวิสุทธโมลี

** วันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๖๐

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะดำรงพระราชอิสริยยศ
เป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้า ฯ พระชนมายุครบอุปสมบท
จึงเสด็จออกทรงผนวชเป็นพระภิกษุ ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม โดยมีสมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) เป็นพระอุปัชฌาย์
เมื่อเดือน ๘ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีมอก พ.ศ. ๒๓๖๗* แล้วเสด็จมาประ-
ทับอยู่ ณ วัดมหาธาตุ ทรงบำเพ็ญอุปัชฌายวัตร ๓ วัน แล้วเสด็จ
ไปประทับอยู่ ณ วัดสมอราย คือ วัดราชาธิวาสทุกวันนี้ แต่เมื่อ
ทรงผนวชมาได้ประมาณ ๑๐ วัน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า
นภาลัยก็เสด็จสวรรคต เมื่อวันพุธ เดือน ๘ แรม ๔ ค่ำ ปีมอก
พ.ศ. ๒๓๖๗ และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้น
ครองราชสมบัติสืบต่อสมเด็จพระบรมชนกนาถ เป็นรัชกาลที่ ๓
ในกรุงรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงผนวชเป็น
พระภิกษุอยู่ต่อมาจนตลอดรัชกาลที่ ๓ ได้เสด็จไปประทับอยู่ ณ วัด
สมอราย ๑ ปี ทรงศึกษาทางสมณวินัยสัณนาภาวนาทั้งในสำนักวัดสมอ
รายและเสด็จไปศึกษาที่สำนักวัดราชสิทธิารามด้วย แล้วทรงพระ
ราชปรารภจะศึกษาฝ่ายคัมภีร์จะได้ทรงสอบสวน พระธรรม

* วันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๖๗

วินัยตามคัมภีร์พระไตรปิฎกได้ด้วยพระองค์เอง จึงเสด็จกลับมาประทับอยู่ที่วัดมหาธาตุอีกเป็นเวลา ๕ ปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๖๘ ถึง พ.ศ. ๒๓๗๓ ทรงศึกษาพระปริยัติธรรมจนทรงมีความรู้แตกฉาน และทรงทราบภาษามคธเป็นอย่างดี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดให้ทรงแปลคัมภีร์บาลีถวายหน้าพระที่นั่ง ในที่ประชุมพระราชาคณะผู้ใหญ่เป็นกรรมการสอบไล่พระปริยัติธรรม พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๓๖๙ รวม ๓ วัน วันแรก ทรงแปลบาลีคัมภีร์ธัมมปัทมสูตรกถา หลักสูตรเปรียญ ๓ ประโยค วันที่ ๒ ทรงแปลบาลีมงคลัตถกปิณี หลักสูตรเปรียญ ๔ ประโยค และวันที่ ๓ ทรงแปลคัมภีร์สรวัตถสังคหะ หลักสูตรเปรียญ ๕ ประโยค เป็นที่ปรากฏว่าทรงพระปรีชาญาณแตกฉานในพระปริยัติธรรมเป็นอย่างดี เพราะทรงแปลคราวนั้นในปีเดียวก็ได้เป็นเปรียญ ๕ ประโยค และนับเป็นครั้งแรกที่เจ้านายเข้าแปลพระปริยัติธรรม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเลื่อมใสในพระปรีชาญาณ จึงทรงพระราชทานพัดยศเปรียญและต่อมาได้โปรดให้ทำพัดฉกพื้นคาดบักเลื่อมเป็นพัดยศพระราชทานเป็นพิเศษแก่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งเป็นพระราชาคณะ

ครั้งแรกทรงพระกรุณาโปรดให้ตั้งฐานานุกรมได้ ๓ รูป ภายหลัง
มีพระราชดำรัสสั่งให้เพิ่มฐานานุกรม อีก ๗ รูป เป็น ๑๐ รูป*
ตั้งแต่นั้นมาก็โปรดให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จ
ประทับเป็นกรรมการสอบไล่ในที่ประชุมสอบพระปริยัติธรรมต่อมา

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงผนวชเป็น
พระภิกษุได้เสด็จประทับอยู่ในวัดมหาธาตุจนถึงปีฉลู พ.ศ. ๒๓๗๒
ได้ทรงสอบสวนข้อธรรมวินัยในคัมภีร์พระไตรปิฎกจนทรงทราบ
ถ่องแท้ด้วยพระปรีชาญาณว่า ลัทธิวินัยที่พระภิกษุสงฆ์ปฏิบัติกัน
โดยมากในเวลานั้นวิปลาสคลาดเคลื่อนจากพระพุทธรบญญัติ ก็ทรง
สังเวชสลดพระทัย ครั้นวันหนึ่ง เสด็จไปบรรทมกลางวันในพระ
อุโบสถวัดมหาธาตุ ได้ทรงตั้งสัตยาธิษฐานว่า “ข้าพเจ้า^๑ อุทิศ
ต่อพระผู้มีพระภาค ออกบวชด้วยความเชื่อ ความเลื่อมใส มี^๒
ได้พึ่งต่ออามิสสิ่งหนึ่งสิ่งใด มีลาภยศและสรรเสริญเป็นต้น
ถ้าวงศ์บรรพชาอุปสมบทที่^๓เนื่องมาแต่พระสุกตทศพล ยังมี^๔
เหลืออยู่ ณ ประเทศใดทิศใด ขอให้ได้ประสบ หรือได้ยิน
ข่าวให้ได้ใน ๓ วัน ๗ วัน ถ้าไม่เป็นดังนั้น ข้าพเจ้าจะเข้าใจ

* เทศนาพระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ว่าศาสนวงศ่นั้นสิ้นแล้ว ก็จะสึกเป็นฆราวาสไปรักษาศีล ๕ ศีล ๘ ตามสมควร” ครั้นทรงอธิษฐานแล้ว ต่อมาอีกสองสามวันก็ได้ทรงทราบข่าว ว่ามีพระเถระรามัญรูปหนึ่งชื่อชาย บวชมาแต่เมืองมอญ ได้เป็นพระราชาคณะที่พระสุเมธอาจารย์ อยู่ ณ วัดบวรมงคล รู้พระไตรปิฎกชำนาญมาก ได้ทรงได้ถามพระวินัยบัญญัติ ก็ถวายวิสัชนาได้แจ่มแจ้ง เป็นที่พอพระราชหฤทัยก็ทรงเลื่อมใส จึงเสด็จกลับไปประทับ ณ วัดสมอรายอีก เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๒ เพื่อได้มีโอกาสติดต่อสอบถามกับท่านพระสุเมธอาจารย์ได้สะดวก แต่มิใช่เป็นการเสด็จย้ายขาดไปจากวัดมหาธาตุ ยังคงให้พระภิกษุและฆราวาสอยู่ดูแลรักษาพระตำหนักที่ประทับ ในวัดมหาธาตุ และเสด็จไป ๆ มา ๆ อยู่ตลอดมา จนพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้เสด็จไปครองวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๙ จึงทรงย้ายขาดจากพระตำหนักในวัดมหาธาตุไป และทรงครองวัดบวรนิเวศวิหารมาจนตลอดรัชกาลที่ ๓ เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตแล้ว พระบรมวงศานุวงศ์และเสนาบดีได้ประชุมปรึกษามีความเห็นพร้อมกันทูลถวายราชสมบัติแด่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เชิญเสด็จลามาขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ เป็นรัชกาลที่ ๔ ในกรุงรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราช
นิพนธ์ภาษามคธทั้งที่เป็นคาถาและปาฐะไว้หลายบทและหลาย
เรื่อง ล้วนไพเราะถูกต้องด้วยอรรถและพยัญชนะ พิจารณาตาม
บทพระราชนิพนธ์เหล่านั้น แสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระปรีชาญาณคล่องแคล่วชำนาญใน
ภาษามคธเป็นอย่างดี และทรงทราบแตกฉานในพระบาลีและคัม-
ภีร์พระไตรปิฎก มิใช่แต่ในทางพระปริยัติธรรมฝ่ายเดียว แต่ได้
ทรงหยั่งทราบด้วยพระปรีชาญาณลึกซึ้งในทางปฏิบัติธรรมโดยต้อง
แท้ด้วย สมกับที่กล่าวมาข้างต้นว่าได้ทรงศึกษาสมถวิปัสสนาภาวนา
ในสำนักวัดสมอรายและสำนักวัดราชสิทธิาราม พระปรีชาญาณ
ในทางธรรมปฏิบัตินั้น จะเห็นได้จากคาถาพระราชนิพนธ์ที่ทรง
ขนานนามไว้ว่า นโมการอญฺฐรคคาถา หรือที่เรียกกันเป็น
สามัญว่า “นโม ๘ บท” ซึ่งจะขอนำมากล่าวถึงในที่นี้แต่เพียง ๔
บทข้างต้นว่า

นโม อรหโต สมมา- สมพุทฺธสฺส มहेสิโน
นโม อุตฺตมธมฺมสฺส สุวาทสฺส เสว เตนิธ
นโม มหาสงฺฆสฺส ปิ วิสุทฺธสํกตฺติจฺฉิโน
นโม โอมาทปฺปารทฺธสฺส รตนตฺตยสฺส สาธุกั.

แปลความว่า

ขอนมัสการแด่พระ อรหันตสัมมาสัมพุทธะผู้ทรงแสง
หาพระคุณใหญ่

ขอนมัสการแด่พระ อุดมธรรม ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธะ
พระองค์นั้นตรัสไว้ดีแล้วในโลกนี้

ขอนมัสการแด่พระ มหาสงฆ์ ผู้มีศีลและทิฏฐิบริสุทธิ์
การนมัสการแด่พระรัตนตรัย ที่ขึ้นต้นด้วยอักษรว่า
อ อุม (ควบเข้าเป็น) “โอม” ทำให้สำเร็จประโยชน์
เป็นอย่างดี

คาถาพระราชนิพนธ์ข้างต้นเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า พระ
บาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงฝึกฝนพระองค์ในทาง
พระวิปัสสนา โดยเฉพาะคงได้ทรงเจริญพระอานาปานสติกัมมภู-
ฐานเป็นหลัก รวมทั้งพุทธานุสสติ ธรรมานุสสติ และสังฆานุสสติ
จนทรงหยั่งทราบสภาวะของพระรัตนตรัยในทางลมปรามเป็น-
อย่างดี และทรงนำผลที่ทรงหยั่งรู้ยังเห็นนั้นมาทรงพระราชนิ-
พนธ์ขึ้นไว้ให้เป็นแบบแผนแก่นักปฏิบัติธรรมสืบมา * ทั้งยังได้

* ดู-คำแปลและบันทึกเรื่อง นโมการอัญชลคาถา ของ ร.ค.ท. แสง
มนวิฑูร เปริชญ หน้า ๑๘-๒๑

ทรงพระราชนิพนธ์เป็นแนวอธิบายขยายความว่าด้วยพระรัตน-
 ตรัยไว้อีกใน ตีรตนปณามคคาถา และ รตนคฤตยปภาวภิยา-
 จนคาถา* ซึ่งทั้งสองบทนี้ต่างมีสาระสำคัญในเบื้องต้น ตอนว่า
 ด้วยพระรัตนตรัยอย่างเดียวกัน ในที่นี้ขอนำ รตนคฤตยปภาวภิ-
 ยาจนคาถา มากล่าวถึงเฉพาะ ๓ คาถาแรก คือ

อ รหิ สมุมาสมพุทโธ	อุ ตฺตมัม ฌมมมชฺฌนคา
ม หาสงฺขัม ปโปเชสี	อิ จุเจตัม รตนคฤตยัม
พุทโธ ฌมฺโม สงฺโฆ จาติ	น นานาโหนตมฺปิ วตฺตโต
อนฺณณณณาวีโยคาว	เอเกกฺกุตมฺปนคฺคโต
พุทโธ ฌมฺมสฺส โฟเชตา	ฌมฺโม สงฺเขน ชาวิทโต
สงฺโฆ จ สาวโก พุทฺธสฺส	อิ จุเจกาพฺพทฺธเมวิทัม

แปลความว่า

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธะ ทรงตรัสรู้พระอุดมธรรม
 แล้วทรงประกาศพระอุดมธรรมนั้นให้พระมหาสงฆ์ได้ตรัสรู้ด้วย
 นี้คือที่เรียกกันว่า พระรัตนตรัย ที่จำแนกออกไป (เป็น ๓) ว่า
 พระพุทฺธ พระธรรม และพระสงฆ์ นั้น เป็นความแตกต่างกัน

* ดู-พระบาลีพระราชนิพนธ์และคำแปล หน้า ๒๖-๒๘

แต่โดยวัตถุ (ต่างแต่ชื่อ) แต่เมื่อพิจารณาโดยอรรถก็เป็นอัน
หนึ่งอันเดียวกันอย่างที่จะแยกจากกันและกันมิได้ทีเดียว เพราะ
พระพุทธะเป็นผู้ตรัสรู้พระธรรม พระธรรมนั้นพระสงฆ์เป็นผู้
ทรงจำไว้ และพระสงฆ์ก็เป็นสาวกของพระพุทธะ เป็นของเกี่ยว
เนื่องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเช่นนี้ (บทต่อไปเป็นคาถากล่าวความ
สรรเสริญพระรัตนตรัยและกล่าวอำนวยการเป็นสุดท้าย)

ข้อความที่ว่า พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นอัน
หนึ่งอันเดียวกันนี้ ก็ตรงกับทฤษฎีและหลักปฏิบัติของนักปฏิบัติ
ธรรมที่นับถือกันอยู่แม้ตราบนานเท่าทุกวันนี้*

ภายหลังเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติแล้ว พระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้สร้างพระวิหารน้อยขึ้นในวัดมหา
ธาตุ ตรงที่ซึ่งเป็นพระตำหนักที่ประทับอยู่เมื่อเวลาทรงผนวช ณ
ด้านตะวันออกของต้นพระศรีมหาโพธิ์ โปรดให้ทำกำแพงแก้ว
และฐานโพธิ์ประกอบกัน มีซุ้มประตูทั้งข้างหน้าและข้างหลัง**
เรียกกันต่อมาว่า “พระวิหารโพธิ์ลังกา” ต่อมาเมื่อครั้งสมเด็จพระ
พระวันรัต (จิต อุดโย) เป็นอธิบดีสงฆ์ครองวัดมหาธาตุ สถานที่
ที่ในบริเวณนี้เป็นที่เปลี่ยนเพราะอยู่ห่างไกลหมู่กุฏิสงฆ์ สมเด็จฯ

* ดูเรื่อง—เพชรในหิน พระนิพนธ์กรมหมื่นวิวัชรวงศ์ วิชา ข้อ ๑, ๘๐๓๑๓

** จาก—เรื่องประวัติวัดมหาธาตุ พระนิพนธ์สมเด็จพระ กรมพระยา
ดำรงราชานุภาพ ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๑

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงขออนุญาตจากสมเด็จพระ
วันรัต (ทิต) ให้พระครูธรรมวิธานจารย์ (สอน)* มาอยู่
ประจำ ณ พระวิหาร และให้ช่วยดูแลบริเวณโพธิ์ลังกากับหอพระ
สมุดฯ ด้วย จนท่านพระครูถึงแก่กรรมภาพเมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม
พ.ศ. ๒๔๖๗ ขณะนั้นทั้งพระวิหารและฐานโพธิ์ลังกาก็ชำรุดทรุด
โทรมมาก จึงต่อมาสมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี) เมื่อดำรง
สมณศักดิ์ที่พระพิมลธรรม ได้ถวายพระพรบอกบุญไปยังพระบรม
วงศานุวงศ์และท่านผู้มีศรัทธา ซึ่งได้ทรงบริจาคและถวายทรัพย์
มาเป็นค่าใช้จ่ายในการบูรณะปฏิสังขรณ์จนเสร็จ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕
แต่มาเกิดขัดข้องที่ไม่มีพระประธานตั้งเป็นประจำในพระวิหาร
จึงถวายพระพรปรารภเรื่องนี้กับสมเด็จพระฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
ก็ได้โปรดจัดหาพระพุทธรูปนั่ง ปางมารพิชัย สมัย
สุโขทัยตอนต้น ขนาดหน้าตักราวสองเศษ เรียกกันว่า พระนาค
ประทานมา สมเด็จพระวันรัตจึงจัดตั้งเป็นพระประธานอยู่ในพระ
วิหารโพธิ์ลังกา จนบัดนี้

* ท่านพระครูธรรมวิธานจารย์ (สอน) เป็นภิกษุ ได้พบว่าท่านแต่ง
เครื่องเล่นมหาชาติ กันทั้งมหาชาติไว้ ๖ แห่ง เล่ากันว่า เมื่อท่าน
จะย้ายจากกุฏิเดิมเข้าอยู่ในวิหารโพธิ์ลังกานั้น ท่านได้เขียนรูปเสือ
กับตัวกวางล้อมรอบจงติดไว้กับฝาพระเบญจาทิศใช้เป็นกุฏิที่ท่านอยู่เดิม
ว่า “เสือเผาะจะวิ่งที่ จะจรรณกรโลกา วิเวกสุโขะ จะไปอยู่
โพธิ์ลังกา เป็นที่สุขา สมายอารมณ์ (เออ)”

พระนาคองค์นี้มีตำนานเกี่ยวเนื่องกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาแต่ก่อน โดยมีผู้ทูลเกล้าฯ ถวายไว้ตั้งแต่ครั้งทรงสร้างพลับพลาจตุรมุขเป็นที่ประทับในวังจันทร์เกษม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ครั้นรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้ตั้งเป็นพระประธานไว้ในหอพระปรีติ ซึ่งทรงสร้างขึ้นที่ริมพลับพลาและเมื่อเสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปประทับ ณ พลับพลาจตุรมุขครั้งใด ก็ทรงสักการะทุกครั้ง ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ พลับพลาจตุรมุขและหอพระปรีติชำรุดทรุดโทรมมาก จึงรื้อออกและพระยาโบราณราชธานินทร์ได้เชิญพระนาคกับพระพุทธรูปอื่นอีกหลายองค์เข้าไปในอุยฺยยาพิพิธภัณฑสถาน ครั้นสมเด็จพระวันรัตปฏิสังขรณ์พระวิหารโพธิ์ลังกา และถวายพระพรปรารภอยากจะมีพระประธานตั้งในพระวิหาร ดังกล่าวมา* สมเด็จฯฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งขณะนั้นทรงเป็นนายกรัฐมนตรีมหาดไทย จึงทรงจัดพระนาคองค์ที่กล่าวนี้ถวายมา

ในครั้งนั้น สมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี) ได้ปฏิสังขรณ์พระวิหารโพธิ์ลังกาให้งดงามขึ้นตามรูปเดิม และได้บูรณะฐานโพธิ์ลังกาขึ้นใหม่ พร้อมทั้งปรับปรุงบริเวณและสร้างถนนกับ

* สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่มที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๑

ทำประติมากรรมเป็นประติมากรรมกลางแจ้งหน้าพระธาตุไว้ เป็นการ
รักษาพระวิหารพร้อมทั้งบริเวณไว้ ให้คงทนถาวรเป็นพระบรม-
ราชานุสรณ์เฉลิมพระเกียรติและสนองพระราชศรัทธาสาธุชน ใน
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สืบมา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลและพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบัน ทั้งสองพระองค์ได้เคยเสด็จ
พระราชดำเนินมาทรงสักการะหลวงพ่อกษัตริย์ในพระวิหารโพธิ์ลัง-
กา เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๑ ซึ่งเป็นราชจริยาวัตร
ที่นำความชื่นชมยินดีมาสู่พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป

พระวิหารและโพธิ์ลังกา เป็นปูชนียสถาน ซึ่งพุทธ-
มามกะจะเข้าชมและนมัสการได้ทุกวัน

นโมการอภูกคาคา

พระบาลีพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

คำแปลและบันทึกเรื่อง

ของ

ร.ค.ท. แสง มนวิฑูร เปรี๊ญ

นโม อรหโต สมุมาสม- ขอนอบน้อมแด่พระอรหันตสัม-
พุทฺธสฺส มเหสีโน มาสัมพุทฺธ ผู้ทรงแสงทาคคุณ
ธรรมอันยิ่งใหญ่

นโม อุตฺตมธมฺมสฺส ขอนอบน้อมแด่พระธรรมสูงสุด
สฺวากฺขาตสฺสว เตนิธ อันพระสัมมาสัมพุทฺธ พระองค์
นั้นตรัสไว้ดีแล้วนั้นเที่ยวในโลกนี้

นโม มหาสํมสุสาปี ขอนอบน้อมแด่พระสงฆ์หมู่ใหญ่
วิสฺสุทฺธสฺสัถฺตมิฏฺฐิโน ผู้มีศีลและทวิภูริอันบริสุทธิ์

นโม โอมาตฺยารทฺธสฺส การนอบน้อมแด่พระรัตนตรัยซึ่ง
รตนตฺตฺยสฺส สาธุกั เริ่มด้วยคำว่า โอม (อ อุม)
ให้สำเร็จประโยชน์เป็นอย่างดี

นโม โอมกาตตสฺส
ตสฺส วตฺตตฺตยสฺสปี
นโมการปฺปภาเวน
วิคฺคณฺตฺตฺต อฺปฺปทฺทว

ขอนอบน้อมแด่พระรัตนตรัยนั้น
ซึ่งล่งพันโทษต่ำช้า
ด้วยอำนาจแห่งการกระทำนอบ
น้อม ขออุบ้ทวันตรายจงปราศ
จากไป

นโมการานุภาเวน สฺวตฺถิ
โหตุ สพฺพทา

ด้วยอานุภาพแห่งการกระทำ
นอบน้อม ขอความสวัสดิ์จึงมีทุก
เมื่อเทอญ

นโมการสฺส เตเชน
วิธิมฺหิ โหมิ เตชว

ด้วยเดชแห่งการกระทำนอบน้อม
ขอให้ข้าพเจ้าจงมีเดชในพิธีการ

โอม มณิปฺทฺเม หุม—มหายาน

คำว่า โอม คือ อ อุ ม ในพระคาถานี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวคงจะทรงถอดความหมายมาจากคำ “โอม” เช่นที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ โยคสูตรของพระฤๅษีปาตัญชลี ซึ่งในที่นั้น เขาอธิบายว่าเป็นคำแทนพระนามของพระอิศวร แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงนำมาใช้เป็นหมายถึงพระรัตนตรัยในพระพุทธศาสนา

ในโยคสูตรซึ่งเป็นหลักทำสมาธิของชาวอินเดีย เป็นวิธีทำ
 ฌานใจตั้งเป็นจุดทำสมาธิเทียบกับสติปัฏฐาน ได้แก่ อานาปาน-
 สติ คือ การตั้งฌานใจ จุดแรกตั้งลมที่สะดือ ได้แก่อักษร อ
 จุดที่ ๒ ผ่านลำคอ ได้แก่อักษร อุ จุดที่ ๓ ผ่านกระหม่อมออก
 จมูกและริมฝีปากได้แก่อักษร ม และให้คำอธิบายไว้ว่า สรรพสิ่ง
 ทั้งหลายมีชื่อเรียกได้ทุกชนิด ชื่อเหล่านี้ เขียนด้วยตัวอักษรได้ทุก
 ชื่อ เสียงที่ใช้อ่านตัวอักษรเริ่มแต่สะดือ คือ อ ผ่านลำคอ คือ อุ
 สุดที่ริมฝีปาก คือ ม ดังนั้น เมื่อออกเสียงว่า โอม จึงหมายถึง
 สรรพสิ่งทั้งหลาย ไม่มีสิ่งใดที่อยู่นอกเหนือจากเสียงว่าโอม และ
 โอม หมายถึงพระอิศวร ทุกสิ่งทุกอย่างทั้งสิ่งมีชีวิต ไม่มีชีวิต เคลื่อน
 ที่ได้ เคลื่อนที่ไม่ได้ ล้วนอยู่ในองค์พระอิศวรทั้งสิ้น อักษรตั้ง
 แต่ อ ถึง อี สักก้อยู่ในเสียง โอม คือ เสียงเกิดตั้งแต่สะดือ ถึง
 ริมฝีปาก สรรพสิ่งทั้งหลายก็สักก้อยู่ในพระอิศวร ดังนั้น โอม
 กับพระอิศวรจึงเป็นอันเดียวกัน

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ อาจทรงใช้คำว่า โอม เป็น
 หลักในการทรงทำ อานาปานสติ กำหนดฌานใจเริ่มแต่สะดือซึ่ง
 เป็นที่เกิดลมหายใจ ไปสุดลงที่จมูกและปาก เพราะถ้าเปล่งเสียงว่า
 โอม เมื่อปิดจมูกและไม่หุบปากเสียแล้ว ย่อมเปล่งออกไม่ได้

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

H.M. King Mongkut

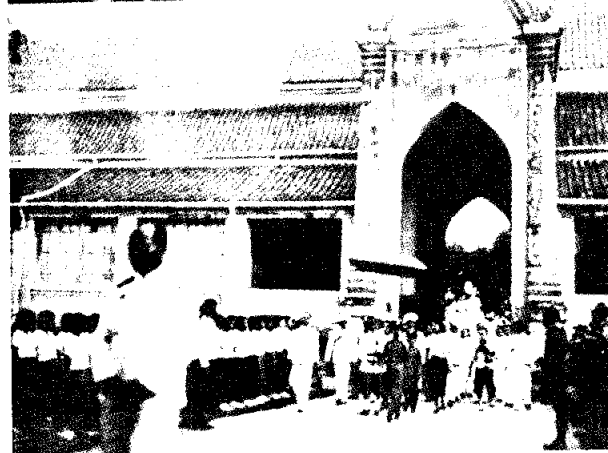

พระนาค
พระพุทธรูปโลหะ
สมัยสุโขทัย
ในพระวิหารโพธิ์ลังกา

Pra Nāg
Period : Sukhodaya
now enshrined in the
Vihar Po-Langka

พระวิหารโพธิ์ลังกา ในวัดมหาธาตุ
The Vihar Po-Langkā

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดล

และ

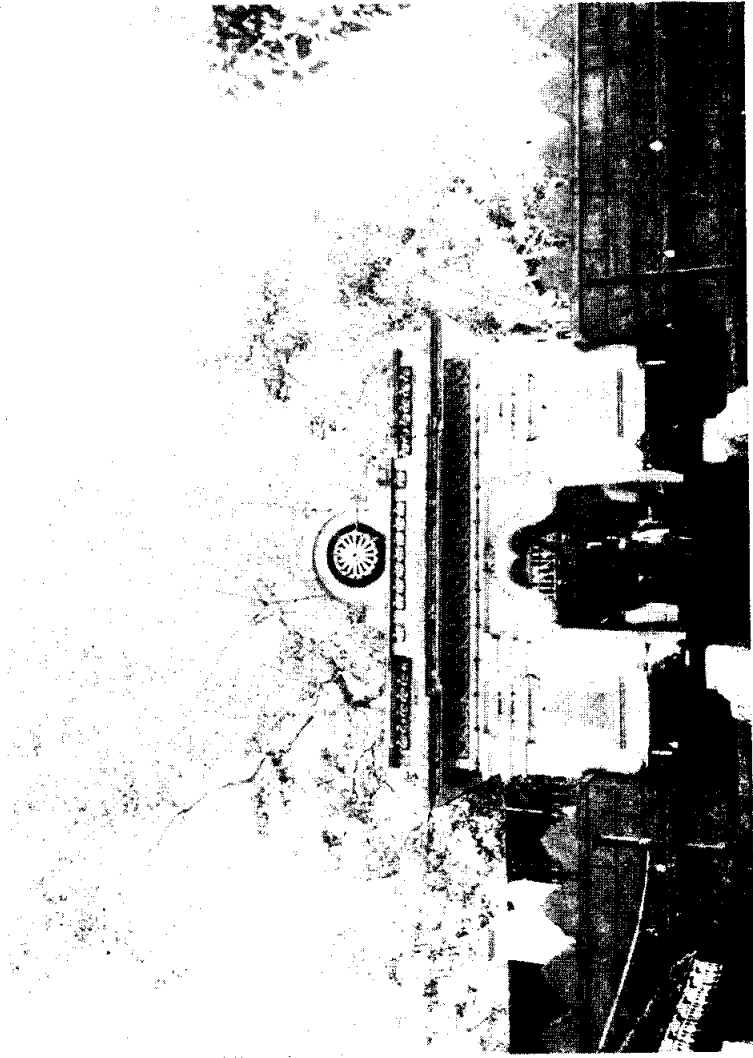
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในรัชกาลปัจจุบัน

เสด็จพระราชดำเนินไปทรงสักการะพระนอน ในพระวิหารโพธิ์ลังกา

และทรงสักการะพระบรมสารีริกธาตุ ในพระมณฑปพระศรีรัตนมหาธาตุ วัดมหาธาตุ

เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๑

*Their Majesties King Ananda & King Bhumipol
on a visit to the Vihar on the 26 November 2481*

ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ณ เมืองอานูราธปปุระ ประเทศลังกา ภาพถ่าย เมื่อวันที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๑๐

The Bodhi-tree in Anuradhapura in Ceylon

อานาปานสติเป็นบาทเบื้องต้นในการทำสมาธิ ทางโยคสูตรถือว่า โอม เป็นประณพ คือ คำเริ่มต้นที่จะบริกรรมมนตร์ทั้งปวง นั่นก็คือ ให้ระลึกถึงพระอิศวรก่อนอื่น และเป็นการชำระลมหายใจให้บริสุทธิ์อีกด้วย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ อาจทรงใช้ในการทรงชำระลมหายใจดังกล่าวและทรงหมายถึงพระรัตนตรัย โอม เป็นคำพยางค์เดียว ฝ่ายโยคะใช้แทนพระอิศวรองค์เดียว แต่เมื่อกระจายคำโอมออกเป็น อ อุม พระองค์ก็ทรงแยกออกเป็นพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ แล้วทรงสรุปว่า ทั้ง ๓ นี้ ต่างกันตามวัตถุแต่ก็เนื่องเป็นอันเดียวกัน นั่นก็คือ เป็นโอมนั่นเอง ดังที่ทรงพระราชนิพนธ์แยก อ อุม ไว้ใน รตนตฺตยปภาวภิกฺขยจกฺกาท

ไตรตนปณามคาถา

พระบาลีพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ร.ค.ท. แสง มนวิthur เปริยณ แปลเป็นภาษาไทย

พุทฺธํ นเม รตนญตสวริ- จิตฺตํ	ข้าพเจ้าขอนมัสการพระพุทธผู้ มีพระวรกายและพระหฤทัย เป็นรัตนะ
ธมฺมํ นเม รตนญตวิสุทฺธิ- สารํ	ข้าพเจ้าขอนมัสการพระธรรม ซึ่งมีแก่นอันบริสุทธิ์เป็นรัตนะ
สังฆํ นเม รตนญตสุสัถยาภิ- ญา	ข้าพเจ้าขอนมัสการพระสงฆ์ผู้ มีศีลแลทวิรูอันดีเป็นรัตนะ
เอตํ นเม ตีรตนํ รตนตฺตย- วหํ	ข้าพเจ้าขอนมัสการพระรัตนะ ทั้งสาม นั้น ซึ่งเรียกว่าพระ รัตนตรัย
สมฺมา สโมสริตฺวตฺถุวิเส- สญฺตํ	อันเป็นวิถธุวิเศษประชุมกัน โดยชอบ
อนฺุโลณฺุณฺุณฺุณฺุณฺุณฺุณฺุณฺุณ- สปปวตฺตํ	เป็นไปด้วยอำนาจคุณโยคะ (คือ ประกอบ ด้วย องค์ คุณ) ประกอบซึ่งกันและกันไว้
อสุมํ ตยฺมํหิปี ตเถว ยถา	โดยแท้ในพระรัตนตรัยนี้ เว้น

ตทณฺหา เอกํ วนา	เสียองค์หนึ่งแล้ว องค์อื่น ๆ ก็
ตทิตเรสมสมฺภเวน	มิได้เหมือนไม้ ๓ อันพัวกัน
โลเก กทาจิ จ จิเรน จ	ปรากฏอยู่ในโลกทุกเมื่อ และ
ปาตุภูตํ	นานมาแล้ว
คมภฺรณาวเวสยํ อติทุทฺท-	เป็นวิสัยแห่งญาณอันลึกซึ้ง
สตุถํ	เพื่อเห็นได้ยากอย่างยิ่ง
วิญญูหิ ปณฺเชตฺตชเนหิ วิชญ-	มีสภาพอันบัณฑิตชนซึ่งเป็นผู้
ญรูปํ	รู้ พึงรู้แจ้ง
โลกมฺหิ เกหิจิ กถณฺจุพลพ-	ยากที่ใคร ๆ ในโลกจะพึงได้
ณํ	รับ
เกสณฺจิสฺสญฺญ วิทิตํ คุณกา-	บางคนรู้ได้เป็นอย่างดี เพราะ
ตาย	พระรัตนตรัยเป็นที่รวมแห่ง
	พระคุณ
นาเมหิเยว ชนตาย สุวิสุตฺ-	และปรากฏแก่ประชุมชนโดย
ตมฺปิ	พระนามทั้งหลายบ้าง
สมปฺสฺสตํ มนสิ สุทุท-	บัณฑิตเห็นชัดในใจ เป็นที่ตั้ง
ปสาทฐานํ	แห่งความเลื่อมใสอันสะอาด
ปฺญญตฺตํกานมสมฺมุตฺตมปฺญ-	เป็นภาคพื้นแห่งบุญอันสูงสุด
ญญมํ	ไม่มีอันใดเสมอของผู้ต้องการ
	บุญทั้งหลาย

ทุกขา ปมฺจุจณมุขํ สรณํ เป็น องค์ สำคัญ ในการ ปลด
คตานํ เปลื้องทุกข์ ของผู้ที่ถือว่าเป็น
สรณะที่พึ่ง

ปุชารเหสุ ปรมํ อภิปุชเนย- เป็นวัตถุ ควรบูชาอย่างยิ่งยอด
ยํ ในบรรดาสิ่งที่ควรบูชาทั้งหลาย
นิพฺพานสจฺฉฉิกริยายุปนิสฺส- เพื่อเป็นอุปกัลป์แห่งการกระทำ
ยตฺถํ นิพพานให้แจ้ง

สมฺมา กิเลสมถโสธน- และเพื่อสำเร็จในการชำระมล
สิทฺธิยา จ ทิน คือกิเลสอย่างถูกต้อง

สาธฺมิ อตฺถกฺกุสเลหุปเสว- เป็น วัตถุ ที่สาธุชน ผู้ฉลาดใน
นํยํ ประโยชน์ทั้งหลายพึงชองเสพย์
(ประพฤติปฏิบัติ)

ปาณเห จาปี สรณํ คมนํย- กับทั้ง เป็นวัตถุอันสัตว์โลกทั้ง
เมว หลายพึงถือว่าเป็นสรณะที่พึ่ง

ตสฺมา หิ ตํ ตีรตนํ สรณํ เพราะฉะนั้นแล ข้าพเจ้าทั้ง
กตมฺหา หลาย ขอถึงพระรัตนตรัยนั้น
เป็นสรณะที่พึ่ง

รตฺตนิทฺวํ ขณฺขณฺเสุ นมสฺ- นมัสการทุก ๆ ขณะตลอดคืน
สํมานา ตลอดวัน

ปุชมจาปี สสดี สุปสนุน- และ ขอบุชา ด้วยจิต เลื่อมใส
จิตุดา เป็นอันดีโดยแน่แท้

ตตุถานุปาริจริยาบ สทา และ ยิน ดี ด้วย การ ประพฤติ
รตา จ ปฏิบัติที่ตะล่อม (ขับต้อน)
เข้าในพระรัตนตรัยนั้น

ปญฺเณน ตตุถ สุกเตน สุขี ขอ ให้ ข้าพเจ้า ทั้ง หลาย พึง มี
ภเวมุ ความสุขด้วยบุญคือการกระทำ
ความดีในพระรัตนตรัยนั้น

เตเชน ตสฺส จ สทาปี สุวตฺถิ ขอความสวัสดิ์ จงมี แม้ทุกเมื่อ
โหตุ ด้วย อำนาจ แห่ง พระรัตนตรัย
นั้น

โยเจธ ธมฺมวินยฺมहि ปมา- และ การ ตรัสรู้ โลกุตตรธรรม
ณภูโต ได้อันเป็นเหตุ
โลกุตฺตรากิสมโย นียโต ในธรรมวินัยนี้ เป็นการตรัสรู้
สุโพชนั อันเที่ยงแท้

ตสฺโสปนีสุสยจยาบ อยมฺปิ การกระทำความ เลื่อมใส อันดี
โหติ ยิ่ง ที่ข้าพเจ้าทั้งหลายส่ำสมไว้

วตฺถุตฺตเย ปริจิตฺโต สุปสาท- ในพระรัตนตรัยนั้น ย่อมมี
กาโร เพื่อ ก่อสร้าง อุปนิสัย แห่ง การ
ตรัสรู้ โลกุตตรธรรมนั้น ฯ

รัตนตตยปภาวภิกขาจนคาถา

พระบาลีพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑. อรหิ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อุตฺตมํ ฌมฺมมชฺฌคา
มหาสงฺฆํ ปโปเชสี อิจฺเจตํ รัตนตตยํ.
“พุทฺโธ ฌมฺโม สงฺโฆ จาติ” นานาโหนตฺตมปํ วัตฺตฤโต.
อณฺณมณฺณาวาโยคาเว เอกิภูตมฺปนตฺตฤโต.
พุทฺโธ ฌมฺมสฺส โปเชตา, ฌมฺโม สงฺเขน ธาวิโต,
สงฺโฆ จ สาวิโก พุทฺธสฺส, อิจฺเจกาพทฺธเมวิทํ.

๒. วิสฺสุทฺธํ อุตฺตมํ เสฏฺฐิํ, โลกสฺมิมิ รัตนตตยํ,
สํวตฺตติ ปสนฺนํ อตฺตโน สุตฺติกามินิ,
สมฺมา ปฏฺฐิพชฺชนฺตานํ ปรมาย วิสฺสุทฺธิยา.
วิสฺสุทฺธิ สพฺพเกฺตเสหิ โหติ ทุกฺเขหิ นิพฺพุติ.
นิพฺพานํ ปรมํ สฺสณฺณํ นิพฺพานํ ปรมํ สฺสุขํ.
เอเตน สจฺจวชฺเชน สฺวตฺตํ โหตุ สพฺพทา.

๓. รตนตุดยานุภาเวน	รตนตุดยเตชสา
อุปททวนุตรายา จ	อุปสกุลา จ สพฺพโส
มา กทาจิ สมฺมุสฺสีสุ	รณฺธิ์ สฺยามานเมวทิ
อาโรคิยสุขณฺเฑ	ตโต ทิฆายุตปิ จ
ตพฺพตฺถุนณฺจ สมฺปโตย	สุขํ สพฺพตฺถ โสตฺถิ จ
ภวนฺตุ สมฺปวตฺตณฺตุ	สฺยามานํ รณฺธิปาลินํ.

๔. เต จ รณฺธิณฺจ รกฺขณฺตุ	สฺยามรณฺธิจเทวตา
สฺยามานํ รณฺธิปาลิ	ธมฺมามิสฺสํ ปุชิตา.

๕. สิทฺธมฺมตฺถุ สิทฺธมฺมตฺถุ	สิทฺธมฺมตฺถุ อิทํ ผลํ
เอตสฺมิ รตนตุดยสฺมิ	สมฺปสาทนเจตโส.

คำแปล ของ นายอนันต์ อยู่โพธิ์ เปรี๊ยะ

๑. พระอรหันตสัมมาพุทธะ ทรงตรัสรู้พระอุดมธรรม แล้วทรงประกาศพระธรรมนั้นให้พระมหาสงฆ์ได้ตรัสรู้ด้วย นี่-คือ ที่เรียกกันว่า พระรัตนตรัย ที่จำแนกกันออกไป (เป็น ๓) ว่า พระพุทฺธ พระธรรม และ พระสงฆ์นั้น เป็นความแตกต่างกันแต่ โดยวัตถุ (ต่างกันแต่ชื่อ) เมื่อพิจารณาโดยอรรถ ก็เป็น อันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะแยกออกจากกันและกันมิได้เลย เพราะ

พระพุทธเป็นผู้ตรัสรู้พระธรรม พระธรรมนั้นพระสงฆ์เป็นผู้ทรงจำไว้ และพระสงฆ์ก็เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า เป็นสิ่งเกี่ยวเนื่องเป็นอันเดียวกันนั้น

๒. พระรัตนตรัย เป็นของบริสุทธิ์ สูงสุด ประเสริฐในโลก นำมาซึ่งความบริสุทธิ์อย่างยิ่งแก่บรรดาผู้เลื่อมใส ใคร่ต่อความบริสุทธิ์ของตน ความบริสุทธิ์จากกิเลสทั้งปวง เป็นความดับทุกข์ทั้งมวล พระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง พระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง ด้วยกล่าวคำจริงนี้ ขอความสวัสดิ์จึงมีในกาลทุกเมื่อ

๓. ด้วยอานุภาพพระรัตนตรัย ด้วยเดชพระรัตนตรัย ขออย่าให้อุปัทพจน์ตรายทั้งหลายและอุปสรรคทั้งปวง อย่าแผ้วพานดินแดนของชาวสยามนี้เลย ไม่ว่าในกาลไหน ๆ ขอให้ความสุขอันเกิดแต่ความไม่มีโรค ๑ แล้วก็มีอายุยืนอีกอย่าง ๑ ความสมบูรณ์ด้วยสมบัติพื้นฐาน ๑ สุข ๑ และความสวัสดิ์ในที่ทั้งปวง ๑ จงเกิด จงมีพร้อม พร้อม แก่รัฐบาลสยาม

๔. อนึ่ง ขอให้บรรดาเทวดาที่รักษาชาวสยามรัฐ ผู้ซึ่งรัฐบาลสยามได้บูชาแล้ว ด้วยธรรมและอาบิส จงรักษารัฐบาลสยามและแว่นแคว้นสยามด้วยเถิด

๕. ขอผลแห่งจิตที่เลื่อมใสในพระรัตนตรัย ดังกล่าวมานี้ จงเป็นผลสำเร็จ จงเป็นผลสำเร็จ จงเป็นผลสำเร็จ เทอญ.

THE VIHAR PO-LAṆKĀ

THE VIHAR PO-LANĶĀ
WAT MAHĀDHĀTU

BY

DHANIT YUPHO

TRANSLATED BY

H.H. PRINCE DHANINIVAT
KROMAMÜN BIDYALAPH BRIDHYĀKORN

THE VIHAR PO-LANKĀ

The vihār of the Lankū Po-tree is in the precincts of the Wat Mahādhātu, the Monastery of the Great Relic, in its north-east corner at the junction of Praçand and Nā Pradhātu roads. It was built at the *instigation* of King Monjukut due east of the Po tree on the site of the his former residence whilst a monk there. It has an interesting history coupled with that of the Po tree as is told herewith.

In the opinion of His late Royal Highness Prince Damrong the residence was built when the Prince of the Palace to the Front of the first reign was ordained into monkhood for a week from the full moon of the eighth month of the Buddhist era 2338, year of the rabbit. At that time Wat Mahādhātu was known as Wat Pra Sri Sanpeja. This temporary residence was probably on the site of the Po tree at the northeast corner of the monastery. When Prince Mahāsenānuraksa the second Prince of the Palace to the front took holy orders in the year of the horse, B.E. 2353 for a week, he lived there too, though it is uncertain where the actual residence was situated. If one takes into consideration the interval of 15 years between the time when the first Prince of the Palace to the Front lived in the original residence and that of the second Prince, it would seem possible that the latter built a new one for himself.

In the second reign King Rāma II sent a mission of Thai monks under the leadership of the Ven. Dī and the Ven. Tép with eight other monks to Ceylon in B.E. 2357 that mission returned four years later with a saplings of the Po from Anurādhapura. One of them was planted by royal order in Wat Mahādhātu, at that time the seat of the Patriarch of the Kingdom, the second plant was sent to Wat Srakes where Somdej Pra Vannarat (Āj) resided, whilst the third was planted at Wat Sutas, then known as the Wat of the Colossal Image of the Lord. The tree planted at Wat Mahādhātu is understood to have been where the original residence was. These Po trees were older than the tree at Bodhgayā since that tree of Bodhgayā was cut down by Islamic invaders later. The tree standing at Bodhgayā now was planted only in the time when the British had occupied India though it is believed to have been a sapling of the genuing Po tree.

Prior to the time when the Po tree of Laṅkā was planted at Wat Mahādhātu, Prince Moṅkut, son of His Majesty Rāma II, was ordained a novice at the Chapel Royal of the Emerald Buddha on the 24th July B.E. 2360 at the age of 14 under the preceptorship of Somdej Pra Nāna-saṃworn who later became the Patriarch of the Kingdom. The Prince then took up residence at Wat Mahādhātu where he was lodged in a house on the site of the present-day Vihār (of the Po of Laṅkā). He remained a novice for 7 months in this monastery. Towards the end of the second reign, seven years later, when the Prince became of age he was again ordained a bhikkhu in the Chapel Royal of the Emerald Buddha under the preceptorship of the Patriarch Dôn on the 5th July B.E.

2367. After serving the period of tutorial service at Wat Mahādhātu for 3 days, he transferred to Wat Smōrai, now called Wat Rājādhivās. He was in residence here for only some 10 days when his father, King Rāma II died on Wednesday the 4th of the waning moon of the eighth month of the year B.E. 2367, being year of the monkey. The Prince's elder brother succeeded to the throne and was known later as Pra Nanḅklao (Rāma III).

Prince Moṅkut remained in holy order all through this reign. During that period he was in residence at Wat Smōrai for a year, studying *vipassanā* there as well as at Wat Rājasiddhāram. He then decided to take up the study of the academic side of Buddhism and transferred back to Wat Mahādhātu where he remained for some 5 years from B.E. 2368 to 2372. He attained a fluent knowledge of the Dharma and the Pali language and sat for the Ecclesiastical Examinations in the presence of the King, his brother before a conclave of the senior dignitaries of the Church in the Audience Hall of Amarindra for three days. On the first day he was examined in translations of Commentary of the Dhammapada, which the set book for the third, lowest, grade; on the next day he sat for examination in the fourth grade, the text being the Mangalattadhipanī; and on the third day he again sat for the next grade of the fifth, the text being the Sāratthasaṅgaha. The Examining Board found his knowledge to be brilliant in view of his passing through three grades in three days. This was the first time a member of the Royal Family sat for the Ecclesiastical Examinations. King Rāma III was pleased with this evidence of scholarship and presented his brother with the honorific fan of scholarship. Not long after he was raised to the rank of a

rājāgana with a fan indicating his special rank in the Holy Order, entitling him to appoint three Church-dignitaries as his staff. The number was later raised to 10; and the Prince was appointed a member of the Board of Ecclesiastical Examinations.

Prince Mojkut remained at Wat Mahādhātu till 2372 practising the monastic life and studying further. He became convinced that monastic life as it was then practised was far from what had been handed down in the Sacred books. In despair, one day as he remained in solitude in the Chapel of Wat Mahādhātu, he made a vow to the effect that he had dedicated his life to the Buddha, had left house and home in search of the truth without any thought of personal gain of any kind; if there could be found any true interpretation of the teaching of the Lord Buddha may that become evident to him within three or at the most a week. Should there arise no evidence of this interpretation he would conclude that man had lost all touch with the true interpretation and he would give up the monastic life to live merely as a good Buddhist in laity, practising the ordinary five or eight sets of the layman's rule of conduct. Within a few days however he came to hear of an abbot of Wat Boworamongol who had been ordained in the Môn school of monasticism in the land of the Môn, who was a good scholar with the abbot's title of Pra Sumedhācārya. He at once sought out the abbot and after a meeting with him he regained confidence and went back to live at Wat Simōrai where he could renew constant contact with the Môn abbot. The transference of residence was not complete for he still his connections with his former institution of Wat Mahādhātu.

In B.E. 2379, however, the King promoted the Prince to be Abbot of Wat Boworanives, where he remained till the death of his brother Rama III, when the Council of the Nation's Elders agreed together to invite Prince Moṃkut to disrobe and assume the throne as the fourth King of the Nation.

King Moṃkut wrote a number of Pali works both in prose and verse. They were grammatically correct and eloquent. It is possible to value from them his fluent knowledge of the Pali as well as of the Buddhist literature in the Tipitaka as also the practice of the Buddhist religion, testifying to the statement above that he had greatly profited from his apprenticeship in the monasteries of Smōrai and Rājasiddhārām. His deep understanding of the practice of monasticism is evidenced from his verses in salutation to the Lord Buddha, known as the eightfold Namo, four of which are quoted hereunder :

Nāmo Arahato Sammā— sammabuddhassa Mahesino;
 Nāmo Uttamadhammassa svākkhātasseva tenidha;
 Nāmo Mahāsaṃghassāpi visuddhasīladitthino;
 Nāmo omātyāraddhassa ratanattiyassa sādhuṃkam;

which I venture to translate :

Salutation to the Arahāt all-knowing
 who sought great qualities of goodness;

Salutation to the excellent dharma
 so well enounced in this world by that all-knowing
 Arahāt;

Salutation to the great community
 whose discipline and view so pure;

Salutation to the Triad of jewels
prefaced in each part by the alphabetical combination of Om (A U M)

These verses point to the fact that King Moṅkut had been training himself in vipassanā, or meditation, probably by the method of ānāpānasati-kammatthāna, thus realising the nature of the Jewelled Triad to perfection. From this realisation he perfected the formula for use by mediators. He also wrote explanations of the Jewelled Triad in the verses named *Tīratanaṭṭhāna* and *Ratanuttayapabhāṣābhīyācana* both of which comment on the Jewelled Triad.

I would like to quote from the first three stanzas of the latter work, thus :—

Araham sammāsambuddho	Uttamam dhamma-
	majjhagā
Mahāsamgham pabodhesi	iccetam ratanattayam
Buddho dhammo saṅgho cāti	nānāhontampi vatthuto
Aññamaññāviyogāva	ekibhūtanatthato
Buddho dhammassa bodhetā	dhammo saṅghena
	dhārito

Saṅgho ca sāvakō Buddhassa iccēkābaddhamevidam;
in translation —

The Arahāt, all-knowing Buddha, who had discovered the high dhamma and taught that high dhamma to the brotherhood (of his followers) that is what is known as the Jewelled Triad. The latter consists of (three) namely the Buddha, the Dhamma and the Brotherhood. The three differs only by name but in reality are identical and indivisible, for the Buddha was the discoverer of the Dhamma;

the Dhamma has been handed down by the Brotherhood, which was the body of the Buddha's disciples. They are thus inseparable.

Stanzas which follow are eulogies of the Jewelled Triad; and benedictory.

The inseparable unity of the Buddha, the Dhamma and the Brotherhood conforms with the theory and practice of Buddhists to our days.

After ascending the throne King Mongkut commanded the erection of the Minor Vihār in Wat Mahādhātu on the spot of his rooms while a monk to the east of the Po tree with a formal low wall and a pedestal to add veneration to the Po tree. The site had entries in front and at the back and has been known commonly as the vihār of the Laṅkā Po tree. Later on during the headship over the monastery of Somdej Pra Vanarat (Tid Udayo) the site was somewhat lonely since the regular monastic cells were far away. His late Royal Highness Prince Damroij sought permission of the Lord Abbot to have Pragrū Dharmavidhānācārya (Sôn) to assume the guardianship over the vihār as well as to look after the Po tree and the National Library ground. The Ven. gentleman however died on the 25th August B.E. 2467. At that time the vihār and the pedestal of the tree were in ruins. Pra Pimoladharm (Heṅ Khemacārī), who later became Somdej Pra Vanarat started a subscription among members of the Royal Family and the congregation and the whole precinct was completely renovated in B.E. 2475. The vihār however had no image to preside and

Prince Damroy secured an image of the Lord in a sitting posture known-as-the-posture of the conquest of Evil, a work of Sukhodaya art, known as the Pra Nāg which was duly installed in the vihar thence forth.

This image of the Pra Nāg was at first presented to King Moṅkut when His Majesty built his audience hall of wood in the Candrakasem Palace at Ayudhyā. His Majesty had the image set up later in the Paritta room in the palace where each time the King went up to reside in the palace of Ayudhyā he paid due veneration to the image. In the next reign the palace building deteriorated to such an extent that it had to be pulled down to make extensive repairs, the Lord Lieutenant, Pryā Borān Rājadhānindra, transferred the Pra Nāg and several other Buddha images to the Museum of Ayudhyā. Somdej Pra Vanarat then petitioned Prince Damroy to have the Pra Nāg brought down and set up in the newly repaired vihar, which request was acceded to by the Prince at that time President of the Royal Accademy.

The vihār of the Laṅkā Po tree was extensively renewed with the addition of a new entrance into the Nā Pradhātu road in honour of His Majesty King Moṅkut.

It was been personally visited by His late Majesty King Ananda and His Majesty the Present King on the 26th November 2481 to the delight of the Buddhist community.

The whole precine is now open to all who wish to visit it.